

อัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอดเคาะ (ปิงขาว)

The Identity of the Natural Blue Fashion Fabric from Khokhodo Seed Dye

รจนา ชื่นศิริกุลชัย^{1/} และเรืองชัย ชื่นศิริกุลชัย^{2/}

Rojana Chuensirikulchai^{1/} and Reangchai Chuensirikulchai^{2/}

Abstract: This research study aimed to create the identity of the natural blue Khokhodo dye fashion and to explore the ways in which the identity of the natural blue Khokhodo dye fashion can be preserved. The research employed participatory workshop method. The data were collected from literature review and group discussions. The research findings were as follows: In creating the identity of the natural blue Khokhodo dye fashion, the participants have learnt the contents concerning the natural blue Khokhodo dye fashion of Pga K'nyau tribal people in Mae Hong Son province. The Khokhodo seeds were used for dye extraction and prepared into different shades of dyeing colors through various processes. The identity of natural blue Khokhodo dye was brought into the fashion. Through theoretical study of designing and through inspirations to design, the participants were able to make use of the identity of Pga K'nyau tribal people in terms of unique blouse structure and blend into fashionable women casual wares. The participants were also able to design and sew impressively. This study proposed the conservation of the identity of the natural blue Khokhodo dye fashion in 3 ways. The first way would be that there should be constant research on how to conserve the genetic property of Khokhodo trees, as a rare and beneficial species, so as to be a property of the tribal people. There should be trainings focusing on the expansion of the usage of natural blue Khokhodo dye for Pga K'nyau tribal people as well as people in other tribes around the country. Doing this could help preserving and developing the process of natural dying of Khokhodo and could generate income among tribal people. The second means of preserving the identity of Pga K'nyau tribe would be the support and encouragement for the Pga K'nyau people, especially young people, so that they realize and maintain their unique identity. If this aspect is ignored, the tribal identity will gradually diminish and that will affect the people's lifestyle in all dimensions. Finally, the identity of tribal people should be transformed into cultural identity to be applied in fashion designs in creative economy, which is compatible with the sustainable living under His Majesty the King's principle of sufficiency economy.

Keywords: Identity, fashion, natural blue fabric, Khokhodo seeds, dyeing

^{1/} คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา จ.เชียงใหม่ 50300

^{1/} Faculty of Arts and Architecture, Rajamangala University of Technology Lanna, Chiang Mai 50300, Thailand

^{2/} วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่ จ. เชียงใหม่ 50000

^{2/} Vocational College Chiangmai, Chiang Mai 50000 Thailand

บทคัดย่อ: การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างอัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอเตาะและเพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์อัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอเตาะ โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนามด้วยการสนทนากลุ่ม จากผลการวิจัยพบว่า การสร้างอัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอเตาะ ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมได้เรียนรู้เนื้อหาผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอเตาะของชนเผ่าปกาเกอะญอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นการนำเมล็ดมาสกัดสีและการย้อมผ้าได้หลายเฉดสีตามกระบวนการขั้นตอน และนำความเป็นอัตลักษณ์ของผ้าสีฟ้าจากเมล็ดคอคอเตาะมาสร้างเป็นแฟชั่นผ้าสีฟ้า ผ่านกระบวนการเรียนรู้ภาคทฤษฎีด้านการออกแบบ การใช้อัตลักษณ์ของชนเผ่าปกาเกอะญอเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบโดยใช้รูปแบบโครงสร้างที่มีความเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น เฉพาะตน นำมาผสมผสานกันในรูปแบบแฟชั่นชุดลำลองหญิง ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถทำการออกแบบแฟชั่นและตัดเย็บได้เป็นอย่างดี ในด้านแนวทางการอนุรักษ์อัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอเตาะ สรุปได้ว่ามี 3 แนวทาง ด้วยกันแนวทางที่หนึ่ง คือ การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์พันธุ์กรรมต้นคอคอเตาะให้ยังคงอยู่คู่ชนเผ่า เนื่องจากเป็นพันธุ์ไม้ที่หายาก และมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชนเผ่า ควรมีการฝึกอบรมขยายผลการใช้สีย้อมจากคอคอเตาะให้กับชนเผ่าปกาเกอะญอทั่วประเทศหรือชนเผ่าอื่น ควรมีการพัฒนานวัตกรรมย้อมสีจากเมล็ดคอคอเตาะออกสู่ชนเผ่าต่าง ๆ ให้แพร่หลาย ก่อให้เกิดอาชีพและรายได้ต่อชุมชน ชนเผ่าแนวทางที่สองคือการคงความเป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่าปกาเกอะญอ ความเป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่า ซึ่งปัจจุบันเริ่มสูญหายไป ล้วนส่งผลให้วิถีชีวิตในชุมชนเปลี่ยนแปลงทุกเรื่อง เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์อย่างมาก การที่จะทำการอนุรักษ์ให้คงอยู่สิ่งสำคัญและอยู่ที่ทางกลุ่มชนเผ่าเองต้องตระหนัก และไม่ควรละทิ้งความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองโดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ และแนวทางสุดท้าย การสร้างสัญลักษณ์ชนเผ่าและการนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบแฟชั่นในระบบเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ แฟชั่น ผ้าสีฟ้าธรรมชาติ เมล็ดคอคอเตาะ การย้อมสี

คำนำ

สืบเนื่องจากผลการวิจัย องค์ความรู้ ภูมิปัญญา การย้อมผ้าสีฟ้าจากเมล็ดคอคอเตาะของชนเผ่าปกาเกอะญอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปัจจุบันสิ่งที่พบเห็น ผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้าน เช่น ด้านการย้อมสี การกรอเส้นด้าย และการทอผ้า ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 40-50 ขึ้นไป แต่ผู้ที่มีความรู้ทุกเรื่องของผืนผ้าที่สำเร็จออกมามีอายุระหว่าง 60-70 ปี ขึ้นไปในส่วนของกรอเส้นด้ายการใช้สารช่วยให้สีติด ทนต่อการซักและทนต่อแสงบางแห่งใช้สารจากธรรมชาติ เช่น ขี้เถ้า ใบกล้วย น้ำสนิมเหล็ก ผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว บางแห่งต้องการให้สีติดเร็วและทน ใช้สารเคมีเข้าช่วย เช่น โซดาแอซ เป็นต้น แต่ก็ยังบอกว่าย้อมสีธรรมชาติ แสดงให้เห็นว่าได้มีการปรับเปลี่ยนไปอย่างมาก ตลอดจนกิจกรรมวิถีชีวิตนั้นก็แตกต่างจากในอดีต

สีธรรมชาติต่าง ๆ ที่ถูกสกัดจากต้น ใบ ราก ผล ดอก ของต้นไม้ ได้มีนักวิชาการ นักวิจัย สรุปว่าให้สีประมาณ 50 สี อาทิ สีดำ สีน้ำเงิน สีแดง สีน้ำตาล สีชมพู เป็นต้น และจากการค้นคว้าตามเอกสาร วารสาร งานวิจัย หรือตามหน่วยงานที่ดำเนินการในเรื่องนี้ สีที่ไม่พบ คือ สีฟ้า

สีฟ้าเป็นสีที่แสดงถึงสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระองค์ท่านทรงพระราชสมภพในวันศุกร์ ซึ่งเป็นสีฟ้า พระองค์ทรงเป็นร่มโพธิ์ ร่มไทรให้กับปวงประชาและทรงฟื้นฟูงานศิลปหัตถศิลป์ของไทยขึ้นมารวมทั้งการทอผ้าพื้นเมืองที่เกือบจะสูญสิ้นไปแล้ว และทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สนับสนุนและยกย่องงานหัตถกรรมไทยให้เป็นที่ปรากฏแก่สายตาคนทั่วโลก จนทำให้คนไทยตื่นตัวหันมาอนุรักษ์ผ้าไทยและใช้ผ้าไทยกันเป็นส่วนมาก (ฉัตรชัย และวีระพล, 2538) ในฐานะที่เราเป็นพสกนิกรที่อยู่ในแผ่นดินไทยควรที่จะ

สำนักในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านและคิดทำอะไรให้กับพระองค์ท่าน ผู้วิจัยจึงได้ทำการสำรวจจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่ดำเนินการเรื่องสีธรรมชาติและจากการสำรวจพื้นที่จริงเช่น จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย เป็นต้น เพื่อหาวัตถุดิบชนิดต่าง ๆ ที่สามารถนำมาสกัดแล้วได้สีฟ้า ในเบื้องต้นพบว่าบอยอดดอยสูงที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีพืชพื้นบ้านชนิดหนึ่งชื่อ ต้นคอคอดี เป็นพืชพันธุ์ที่ชนเผ่าปกากะญอได้นำยอดใบไม้มาลวกกินกับน้ำพริก มีดอกคล้ายดอกเข็มสีขาวและมีเมล็ดที่สามารถทำการสกัดสีแล้วได้สีฟ้า จากเรื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเมล็ดคอคอดีสามารถให้สีฟ้ายังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายและเป็นพันธุ์ไม้ที่หายาก

จากการทดสอบความคงทนของสีบนวัสดุสิ่งทอตามมาตรฐาน (standard test method for colour fastness testing on textiles) ตามมาตรฐานสากลพบว่าสีย้อมธรรมชาติสีฟ้าจากเมล็ดคอคอดีมีความคงทนต่อการซัก ต่อการขัดถูและต่อแสง และผลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอดีเหมาะสมในการนำไปต่อยอดทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (creative economy) ให้กับกลุ่มชนเผ่าปกากะญอ

ผู้วิจัยจึงได้พัฒนาผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอดีเพื่อผลิตสินค้าแฟชั่นสู่ตลาดโลกเป็นต้นแบบทางความคิดในการสร้างสรรค์ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสร้างความแตกต่างให้กับสินค้า โดยผู้วิจัยใช้กระบวนการเทคนิค PAR (participatory action research) จัดให้มีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ถ่ายทอดองค์ความรู้มุ่งเน้นที่จะสนับสนุนให้ชนเผ่าเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเสริมสร้างความเป็นอัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าให้กับชนเผ่าเพื่อให้ชนเผ่าสามารถพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะไปสู่การพึ่งพาตนเองในชุมชนและเติบโตเป็นกลุ่มที่ยั่งยืนต่อไป (ณงศ์นุช, 2556) ตามยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสันติและเกื้อกูล

สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างอัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอดีของชนเผ่า
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์อัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอดีของชนเผ่า

อุปกรณ์และวิธีการ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แบบการวิจัย
ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research)
2. วิธีการและเครื่องมือ
วิธีการเป็นการสร้างความรู้ โดยการผสมผสานระหว่างความรู้จากนักวิจัยกับความรู้และศักยภาพของกลุ่ม เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่จากการเรียนรู้ร่วม (co-generative learning) โดยผสมผสานทฤษฎีกับการปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความเป็นอัตลักษณ์ผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอดีให้กับชนเผ่า เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย แบบบันทึกการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมโดยไม่มีปฏิริยาโต้ตอบ (passive participation) ใช้สังเกตบุคลิกภาพของบุคคล กิจกรรม ทักษะความสามารถและอุปกรณ์ช่วยรวบรวมข้อมูลมีกล้องถ่ายรูป
3. กลุ่มผู้ร่วมกระบวนการวิจัย
ประชากร ประกอบด้วยกลุ่มชนเผ่าปกากะญอ กลุ่มชนเผ่าอื่น กลุ่มคนพื้นราบที่มีความสามารถด้านการตัดเย็บ รวมจำนวนทั้งหมด 50 ราย
4. การเก็บข้อมูลและกิจกรรมวิจัย
การดำเนินการในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้
 - 4.1 รวบรวมข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลทุกแหล่งมาสรุป

4.2 การสนทนากลุ่ม (focus group) กับกลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรม เพื่อระดมความคิด หาข้อสรุปการนำอัตลักษณ์ผ้าสีฟ้าจากเมล็ดคอคเคเดาใช้ในงานออกแบบเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ด้านแฟชั่นและหาแนวทางการอนุรักษ์อัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคเคเดา

4.3 การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแก่ชนเผ่าปกาเกอะญอในด้านการออกแบบร่างและการผลิตต้นแบบ

4.4 สรุปและประเมินผลการฝึกอบรม

5. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

วิเคราะห์ข้อมูล โดยการจัดข้อมูลเป็นระบบแล้วแยกแยะจัดกลุ่มประเภทของข้อมูล ประมวลผลการศึกษา โดยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา จากผลของการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

ผลการศึกษา

การสร้างอัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคเคเดาผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เรียนรู้ เนื้อหาเรื่องผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคเคเดา คอคเคเดาเป็นชื่อของต้นไม้ของชนเผ่าปกาเกอะญอ ชื่อไทยว่า บึงขาว ชื่อวิทยาศาสตร์ *Clerodendrum colebrookianum* Walp. วงศ์ Lamiales มีลักษณะเป็นไม้ยืนต้น ต้นสูงไม่เกิน 4 เมตร ลักษณะใบกลมรีใหญ่ คล้ายใบโพธิ์ ขนาดประมาณ 1 ฟุต จากการสัมภาษณ์ พ่อหลวงจอนิ โอโดเชาว์ ปราชญ์ปกาเกอะญอ กล่าวว่า ในแต่ละปีมีคนเคยเห็นกวางมากินยอดอ่อนของใบคอคเคเดา ตั้งแต่นั้นชนเผ่ามาก็ได้นำยอดอ่อนของคอคเคเดามากิน และตั้งชื่อต้นไม้ว่าคอคเคเดา คำว่า คอ หมายถึงกวาง ส่วนคำว่าเดา คือส่วนของยอดอ่อนของใบคอคเคเดา ใบยอดอ่อนและดอกสามารถนำมารับประทานสดและลวกกินกับน้ำพริก ลาบ ส่วนของใบสามารถนำมาเผาและประกอบบริเวณที่เป็นกลากเกลื้อน สามารถหายได้และส่วนของรากยังนำมาต้มเป็นยารักษาอาการฟกช้ำ หรือเกิดอุบัติเหตุ มีดอกสีขาวเป็นช่อคล้ายดอกเข็ม มีเมล็ดอยู่ภายในเมล็ดมีลักษณะคล้ายลูกท้อ มีสีเขียวอ่อน สีเขียวเข้ม สีฟ้า สีม่วง และสีด้า

ปลูกตามพื้นที่สูงอากาศเย็นตามเชิงเขาและตามลำห้วย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ต้นไม้ส่วนที่ให้สีเป็นเมล็ดมาสกัดเป็นสีย้อมผ้าได้สีฟ้าใส สีแบบเทอร์ควอยส์ (turquoise) สีฟ้าปนเขียว ต้นคอคเคเดาออกดอกขาวเดือนกันยายน ดอกจะอยู่ได้ประมาณ 1 เดือน ก็จะร่วงโรยไป เมล็ดที่อยู่ในดอกจะค่อยเปลี่ยนจากสีเขียวอ่อน เขียวเข้ม สีฟ้าอ่อน ฟ้าเข้ม จนถึงเป็นสีม่วง ม่วงเข้มและเวลาแห้งจะเป็นสีน้ำตาลเข้มจนถึงดำซึ่งจะใช้เวลาเปลี่ยนสภาพประมาณ 2 เดือน เหลือแต่เมล็ดคอคเคเดาจะมีน้ำมันปนอยู่ในตัวของเมล็ดซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่ทำให้สีติดโดยไม่ต้องใช้สารช่วยติดสี หรือตัวแปรสี การย้อมสีธรรมชาติสีฟ้าจากเมล็ดคอคเคเดาแบบไม่ใส่สารจากการสกัดสีจากเมล็ดคอคเคเดาทั้ง 5 วิธี ได้เจดสีออกมาตามสีของเมล็ดคอคเคเดาและสียึดติดผ้าและเส้นด้ายได้ดีและไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค อีกทั้งทั้งน้ำทิ้งจากกระบวนการผลิตไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมดังภาพแสดงกรรมวิธีการย้อมผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคเคเดา การนำอัตลักษณ์ของผ้า สีฟ้าจากเมล็ดคอคเคเดามาสร้างเป็นแฟชั่นผ้าสีฟ้าผ่าน กระบวนการเรียนรู้ภาคทฤษฎีด้านการออกแบบ การหาแรงบันดาลใจในการออกแบบที่ตรงตามความต้องการของนำเสนอผ่านการทำ mood board หรือกระดานภาพ ที่เล่าเรื่องของกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย เป็นรูปภาพที่แสดงถึงการใช้ชีวิต เพื่อจำแนกกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน ในการออกแบบอัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคเคเดาควรคำนึงถึงความเป็นอัตลักษณ์ลักษณะของแต่ละวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีเอกลักษณ์ และสามารถใช้งานได้จริงในยุคปัจจุบัน การออกแบบในครั้งนี้ได้มีตัวอย่างรูปแบบแฟชั่นจำนวน 30 รูปแบบ ที่นำเอาความเป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่า ปกาเกอะญอ ในด้านรูปแบบโครงเสื้อของชนเผ่าและเทคนิคการปัก นำมาผสมผสานกันในรูปแบบแฟชั่นและให้การเย็บประกอบน้อยที่สุด เน้นการเย็บด้วยมือ เนื่องจากธรรมชาติของชนเผ่าเย็บผ้าด้วยมืออยู่แล้ว ประกอบกับโครงเสื้อที่มีความเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น เฉพาะตน ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถออกแบบแฟชั่นได้ในระดับหนึ่ง เนื่องจากมีระยะเวลาอันสั้นมาก แต่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความเข้าใจในเรื่องของการนำเอาความเป็น อัตลักษณ์มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบ

แฟชั่น อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผ้าสีฟ้าจากเมล็ดคอคอดีให้มีความโดดเด่นเฉพาะตัว

แนวทางการอนุรักษ์อัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอดีของชนเผ่าได้ใช้กระบวนการเทคนิค PAR (participatory action research) การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ระหว่างความรู้จากนักวิจัย กับความรู้และศักยภาพของกลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรม สรุปผลการวิจัยได้แนวทางในการอนุรักษ์ 3 แนวทางดังนี้

แนวทางในการอนุรักษ์ สีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอดีควรมีการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์พันธุ์กรรมต้นคอคอดีให้ยังคงอยู่ชุมชนเผ่าและชาติไทย เนื่องจากเป็นพันธุ์ไม้ที่หายาก และมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชนเผ่าไม่ว่าจะนำมาเป็นยารักษาโรค นำมาย้อมสีผ้า หรือนำมารับประทานเป็นอาหารและผู้เข้ารับการฝึกอบรมบางคนไม่รู้จักคอคอดีได้ให้ ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ว่า ควรมีการฝึกอบรมขยายผลการใช้สีย้อมจากคอคอดีให้กับชนเผ่าปกเกะญอทั่วประเทศหรือชนเผ่าอื่นที่ทำการย้อมสี เนื่องจากภูมิปัญญาทางด้านนี้ การย้อมสีด้วยคอคอดैनับวันจะสูญหายไปด้วยปัจจัยหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นพื้นที่การเพาะปลูกที่ลดลง ผลผลิตคอคอดีที่ปีหนึ่งจะให้ผลแค่ครั้งเดียวทำให้เป็นอุปสรรคต่อการย้อมผ้าด้วยเมล็ดคอคอดีขาดความต่อเนื่องและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้องค์ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิมซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าเริ่มสูญหายไปดังนั้นจึงควรอนุรักษ์ พันธุ์และพัฒนาวิธีการย้อมสีให้ออกไปสู่ชนเผ่าต่าง ๆ ให้แพร่หลายซึ่งก่อให้เกิดอาชีพและรายได้สู่ชนเผ่าอย่างยั่งยืน

แนวทางในการอนุรักษ์ความเป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่าปกเกะญอ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าปกเกะญอได้ให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะว่าความเป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่าปกเกะญอ เริ่มสูญหายไป เช่นในทางเศรษฐกิจ ด้านการผลิตเพื่อการจำหน่าย มีรายได้พอควร แต่มีปัญหาด้านการตลาด ปัญหาในเรื่องพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ มีปัญหาหนี้สิน การรับอุปโภค บริโภคสิ่งที่ทันสมัย การสื่อสารกันอย่างไร้พรมแดนล้วนส่งผลให้วิถีชีวิตในชุมชนเปลี่ยนแปลงทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การใช้สิ่งของ สาธารณูปโภค การคบเพื่อน การอยู่ร่วมกับคนพื้นราบ คนในเมือง การอยู่ท่ามกลางความเจริญทางเทคโนโลยีทำให้

ห่างไกลจากความพอเพียง การเข้ามาทำงานในเมืองเป็นแรงงาน การเข้ามาสู่อาชีพบริการต่าง ๆ เป็น ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์อย่างมากทางสังคมได้เคลื่อนย้ายลงมาอยู่อาศัยใกล้เมืองและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมความเป็นอยู่เหมือนกับคนพื้นราบทั่วไป ด้านครอบครัวความสัมพันธ์ของครอบครัวลดลงทั้งแนวคิด จิตใจที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทางสิ่งแวดล้อมปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม ถูกยึดครองพื้นที่ เสียสิทธิ์ ทำกิน ด้านการสื่อสารคมนาคมปัจจุบันเทคโนโลยีการสื่อสารด้านต่าง ๆ สิ่งอำนวยความสะดวกเกิดขึ้นมากมาย โทรศัพท์มือถือ การคมนาคมที่สะดวกสบาย ด้านการศึกษา การศึกษาช่วยให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาแต่ก็ส่งผลให้เยาวชนจำนวนมากที่มีการศึกษาสูงไม่ค่อยหันกลับมาพัฒนาถิ่นฐานดั้งเดิมอาจจะมึ่งงานทำ มีครอบครัวใหม่ สังคมใหม่ไม่สนใจและลืมเลือนอัตลักษณ์ของตนเอง ด้านเทคโนโลยีความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าทุกสิ่งทุกอย่างต้องใช้เงินซื้อแทบทั้งสิ้นส่งผลให้ลืมความเป็นตัวตนของตนเองเป็นอย่างมาก ด้านสื่อสารมวลชน (วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์) การที่จะทำการอนุรักษ์ให้คงอยู่สิ่งสำคัญอยู่ที่ทางกลุ่มชนเผ่าเองต้องตระหนัก และไม่ควรละทิ้งความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง โดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ อีกทั้งหัวหน้ากลุ่ม ผู้นำชนเผ่าต้องประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลมากต่อการคงอยู่ของอัตลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการสาธารณสุข และด้านการพัฒนาชุมชน ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ จะได้จัดการฝึกอบรมเพื่อสร้างความตระหนักในเรื่องนี้ให้กับชุมชนเผ่า

แนวทางในการนำความเป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่ามาสร้างเป็นสัญลักษณ์และนำมาประยุกต์ใช้ในงานออกแบบแฟชั่นในระบบเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน การนำความเป็นอัตลักษณ์ชนเผ่าปกเกะญอในมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคมและมิติทางสิ่งแวดล้อมมาออกแบบเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความเป็นอัตลักษณ์ของ ชนเผ่าและอาจนำสัญลักษณ์ที่ออกแบบมาทอเป็นผืนผ้า ลวดลายรูปแบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ และอาจได้นำสัญลักษณ์มาประกอบกับเสื้อผ้า โดยใช้เทคนิค การปักเสริม ปักจักร ปักมือ การเพ้นท์ การพิมพ์ ประยุกต์ใช้ในการออกแบบแฟชั่น หรือ

รูปแบบสัญลักษณ์ที่ได้ออกแบบสามารถนำมาใช้ในงานอื่นได้อีก มากมาย และเพื่อสร้างอาชีพ รายได้และมูลค่าเพิ่มของสินค้า อีกทั้งเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ให้คนรุ่นใหม่ได้ตระหนักในคุณค่าของอัตลักษณ์ ยอมรับใน

อัตลักษณ์ตนเอง หันกลับมาอยู่อาศัยในถิ่นฐานตนเอง อยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลอย่างยั่งยืนตามแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืนของชนเผ่าปกากะญอ ตลอดไป

(1A) Khokhodo Seeds, choose only strong blue colour and dark purple colour seeds, mixing them together

(1B) Crushing all seeds in motarpestal, finely through

(1C) Put all mixed seeds into cold water, slowly cook till boiling

(1D) Put the silk material in for dyeing material out from dyeing

(1E) After one hour then take the silk

(1F) Wash it thoroughly

(1H) Wash the dyeing silk at least three time in cold water

(1I) Drying all the dyeing silk in shade

(1J) Sample the dyeing silk finished product

Figure 1 Natural dyeing blue colour, demonstration from Khokhodo seeds

วิจารณ์

การสร้างอัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอกเคเต๊ะ (ปิ้งข้าว)

แนวทาง การนำความเป็นอัตลักษณ์ชนเผ่า ปกาเกอะญอในมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคมและมิติทางสิ่งแวดล้อม มาออกแบบเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความ เป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่าและอาจนำสัญลักษณ์ที่ ออกแบบมาทอเป็นผืนผ้า ลวดลายรูปแบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ และอาจได้นำสัญลักษณ์มาประกอบกับเสื้อผ้า โดยใช้ เทคนิค การปักเสริม ปักจักร ปักมือ การพิมพ์ การพิมพ์ ประยุกต์ใช้ในการออกแบบแฟชั่น หรือ รูปแบบสัญลักษณ์ ที่ได้ออกแบบสามารถนำมาใช้ในงานอื่นได้อีก มากมาย และเพื่อสร้างอาชีพ รายได้และมูลค่าเพิ่มของสินค้า สอดคล้องกับ แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (creative economy) ของ จอห์น ฮอว์กิน (John Howkins) ชาว อังกฤษ ผู้รู้ด้านเศรษฐกิจ และเจ้าของผลงานหนังสือ Creative Economy ได้ให้คำนิยาม เศรษฐกิจเชิง สร้างสรรค์ (creative economy) คือ การสร้างมูลค่าที่เกิด จากความคิดของมนุษย์ อีกทั้งเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ ให้คนรุ่นใหม่ได้ตระหนักในคุณค่าของอัตลักษณ์ ยอมรับ ในอัตลักษณ์ตนเอง หันกลับมาอยู่อาศัยในถิ่นฐานตนเอง อยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติ และเกื้อกูลอย่างยั่งยืนตามแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ ยั่งยืนของชนเผ่าปกาเกอะญอ ดังที่ สบพันธ์ (2549) รายงานว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเป็นการพัฒนาที่ บูรณาการให้เกิดองค์รวม คือ องค์ประกอบทั้งหลายที่ เกี่ยวข้องจะมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีก อย่างหนึ่งคือ มีคุณภาพ กล่าวคือธรรมชาติแวดล้อมกับ เศรษฐกิจจะต้องบูรณาการเข้าด้วยกัน จะทำให้เกิดสภาพ ที่เรียกว่าเป็นภาวะยั่งยืนทั้งในทางเศรษฐกิจและในทาง สภาพแวดล้อม การคุ้มครองสภาพแวดล้อมควบคู่ไปกับการ พัฒนาเศรษฐกิจ โดยให้มนุษย์เป็นแกนกลางการพัฒนาเพื่อสร้างให้เกิดความสมดุล ระหว่างคน ธรรมชาติ และสรรพสิ่ง เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความเกื้อกูลกัน ไม่ทำลายล้างกันทุกสิ่งในโลกก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง บรรลุจุดหมาย ปลายทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน รัฐบาลได้กำหนด

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และ 9 ที่ให้ความสำคัญต่อการ พัฒนาคนให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และ ดุลยภาพเป็นเงื่อนไขของความยั่งยืน ดังนั้นจุดหมาย ปลายทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่ทำให้ เกิดดุลยภาพของ เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ดีมีสุขของประชาชนตลอดไป เศรษฐกิจ ที่ทำให้เกิดดุลยภาพของการพัฒนา คือ เศรษฐกิจที่มีรากฐานมั่นคง มีขีดความสามารถในการ แข่งขันและสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นแนวคิดหลักสังคม ให้รวมหมายถึง วัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นระเบียบวิถีชีวิตของสังคมที่ ให้ มนุษย์ปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น ได้โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข ตลอดไป

แนวทางการอนุรักษ์อัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้า ธรรมชาติจากเมล็ดคอกเคเต๊ะ (ปิ้งข้าว)

ด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม พบว่าปัจจัย ด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบค่อนข้างมากเนื่องจากรายได้ หลักของชนเผ่าได้มาจากการปลูกข้าว พืชผลการเกษตร ทำให้มีรายได้หลังจากเก็บเกี่ยวพืชผล เท่านั้นไม่เพียงพอ กับรายจ่าย ต้องหารายได้เสริมโดยการปลูกพืชเศรษฐกิจ เลี้ยงสัตว์ ต้องกู้เงินมาเพื่อลงทุนในการปลูกพืชและเลี้ยง สัตว์ ด้านสิ่งแวดล้อมถูกจำกัดพื้นที่ทำกิน สูญเสียสิทธิ ใน ด้านทรัพยากรธรรมชาติการโยกย้ายถิ่นฐาน ทำให้สังคม ในชุมชนเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของ นฤมล (2551) ได้รายงานว่าการที่ชนเผ่าในหลายพื้นที่ สูญเสียสิทธิในการจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า ทะเล) มีการอพยพชนเผ่าออกจากพื้นที่ ส่งเสริมการปลูกพืชเชิง พาณิชย์ทำให้ชนเผ่ามีหนี้สิน ชนเผ่าถูกกดขี่ต้องออกไป ทำงานนอกหมู่บ้าน เข้ามาอยู่ในเมือง เป็นแรงงานไร้ฝีมือ การเข้าสู่อาชีพบริการต่าง ๆ ด้านการสื่อสาร การคมนาคม การศึกษา และเทคโนโลยี ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการ เปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ การสื่อสารไร้พรมแดน การ คมนาคมที่สะดวกสบาย การศึกษาที่ทำให้เป็นผู้รู้มากขึ้น และเทคโนโลยีที่ทันสมัยทั้งสิ้น สอดคล้องกับ ขวัญชีวัน (2539) รายงานว่าชนเผ่ากะเหรี่ยงในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ

ซึ่งได้แก่การเข้าถึงหมู่บ้าน ด้วยรถยนต์ ทุกบ้านมีไฟฟ้าใช้ แต่ละครัวเรือนมีรถจักรยานยนต์ ลักษณะบ้านถาวรชนเผ่ากลุ่มใดที่อยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลความเจริญ ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ได้มาก หมู่บ้านใดที่อยู่ใกล้ความเจริญมากเท่าใดมีโอกาสสูญเสียอัตลักษณ์ได้ง่าย การสื่อสารที่ไร้พรมแดนก็ทำให้รับรู้ข่าวสารได้มาก และ เยาวชนที่มีการศึกษาสูงโอกาสที่จะกลับมาพัฒนาบ้านเกิดของตนเองมีน้อย สอดคล้องกับ นิธิ (2551) รายงานว่าในปัจจุบันเยาวชนปฏิเสธวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองทั้งหมดพร้อม ๆ กันนั้นกระแสโลกาภิวัตน์และกระบวนการที่ทันสมัย ลืมวิถีชีวิตพื้นฐานของอัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรมของความเป็นตัวตนอย่างน่าเสียดาย เทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้เยาวชนชนเผ่ากะเหรี่ยง ยอมเป็นหนี้สินเพื่อให้ได้มาด้านสื่อสารมวลชน วิทยุ โทรศัพท์ เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ชนเผ่าสอดคล้องกับ เสกสรรค์ (2546) รายงานว่าผลการวิจัยเรื่องอัตลักษณ์ของไทย佬 และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ถึงความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคมภายใต้ระบบทุนนิยมโลกถือเป็นหัวใจสำคัญของโลกาภิวัตน์ ระบบการสื่อสารช่วยส่งผ่านประสบการณ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมวัตถุนิยมจากสากลมาผนวกรวมเข้ากับท้องถิ่น ก่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม และระบบคุณค่าต่าง ๆ ในสังคมไทย การรับรู้ข่าวสารไม่ว่าทางด้านใดย่อมมีอิทธิพลต่อการดำรงตนอยู่ในสังคม กระแสสิ่งที่ทันสมัย ทำให้ความผูกพันในชุมชนลดลง ผู้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น

สรุป

การสร้างอัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอดเคาะ (ปิ้งข้าว) ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมได้เรียนรู้เนื้อหาผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอดเคาะของชนเผ่าปกาเกอะญอ จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่สามารถนำเมล็ดมาสกัดสีและย้อมผ้าได้หลายเฉดสีตามกระบวนการขั้นตอน และนำความเป็นอัตลักษณ์ของผ้าสีฟ้าจากเมล็ดคอคอดเคาะ (ปิ้งข้าว) มาสร้างเป็นแฟชั่นผ้าสีฟ้า ผ่านกระบวนการเรียนรู้ภาคทฤษฎีด้านการออกแบบ การหาแรงบันดาลใจ

ในการออกแบบโดยการนำเอาความเป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่าปกาเกอะญอ ในด้านรูปแบบโครงสร้างที่มีความเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น เฉพาะตน นำมาผสมผสานกันในรูปแบบแฟชั่นชุดลำลองหญิง ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมสามารถทำการออกแบบแฟชั่นและตัดเย็บได้เป็นอย่างดี และแนวทางการอนุรักษ์อัตลักษณ์แฟชั่นผ้าสีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอดเคาะ (ปิ้งข้าว) มี 3 แนวทางด้วยกัน 1. แนวทางในการอนุรักษ์ สีฟ้าธรรมชาติจากเมล็ดคอคอดเคาะ (ปิ้งข้าว) ควรมีการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์พันธุ์กรรมต้นคอคอดเคาะให้ยังคงอยู่คู่ชนเผ่า เนื่องจากเป็นพันธุ์ไม้ที่หายาก และมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชนเผ่า ควรมีการฝึกอบรมขยายผลการใช้สีย้อมจากคอคอดเคาะให้กับชนเผ่าปกาเกอะญอทั่วประเทศหรือชนเผ่าอื่น ควรอนุรักษ์พันธุ์และพัฒนาวิธีการย้อมสีจากเมล็ดคอคอดเคาะออกสู่ชนเผ่าต่าง ๆ ให้แพร่หลาย ก่อให้เกิดอาชีพและรายได้ต่อชุมชนชนเผ่า 2. แนวทางในการอนุรักษ์ความเป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่าปกาเกอะญอ ความเป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่า เริ่มสูญหายไป ล้วนส่งผลให้วิถีชีวิตในชุมชนเปลี่ยนแปลงทุกเรื่อง เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์อย่างมาก การที่จะทำการอนุรักษ์ให้คงอยู่สิ่งสำคัญอยู่ที่ทางกลุ่มชนเผ่าเองต้องตระหนักและไม่ควรละทิ้งความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองโดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ 3. แนวทางในการนำความเป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่ามาสร้างเป็นสัญลักษณ์และนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบแฟชั่นในระบบเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากเครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ปีงบประมาณ 2553 คณะวิจัยขอขอบคุณขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพ เชียงใหม่ ที่ให้การสนับสนุนในการทำวิจัยครั้งนี้ขอขอบคุณ คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพ

เชียงใหม่ ที่ให้การสนับสนุนสถานที่ในการดำเนินการจัด
ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ขอขอบคุณ
กลุ่มชนเผ่าปกาเกอะญอ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย
จังหวัดแม่ฮ่องสอน และกลุ่มผู้ประกอบการโอท็อป ที่ให้
ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและร่วมฝึกอบรมเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

ขวัญชีวัน บัวแดง. 2539. การเปลี่ยนแปลงวิถีการ
ดำรงชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยง: กรณีศึกษาหมู่บ้าน
ในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการ
วิจัย สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
เชียงใหม่.
ฉัตรชัย เข้มแน่น และวีระพล จ้อยทองมูล. 2538. หนังสือพิมพ์
ข่าวสด ฉบับวันที่ 12 พฤศจิกายน 2538.
ณงค์ณัฐ นทีพ่ายพิทิต. 2556. อัตลักษณ์ ผ้าทอมือ กะเหรี่ยง
ปกาเกอะญอ. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพ
ชีวิต 2(1): 113-121.

นฤมล อรุโณทัย. 2551. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร วันพฤหัสบดีที่ 10
มกราคม พ.ศ. 2551.
นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2551. มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับที่ 1476 24
พฤศจิกายน - 4 ธันวาคม 2551.
สพพันธ์ ชิตานนท์. 2549. เศรษฐกิจเพียงพอ “หนทางสู่การ
พัฒนาที่ยั่งยืน”. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล:
http://services.dpt.go.th/dpt_kmeenter/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=1 (10 ธันวาคม 2555).
เสกสรร สรรพพิสุทธิ. 2546. อัตลักษณ์ของไทลื้อและการ
ปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายใต้ระบบเศรษฐกิจ
ทุนนิยม: กรณีศึกษาบ้านแม่สาบ ตำบลสะเมิงใต้
อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบ
อิสระ. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.